

Kreaturen "läsas" i Norra Hållen.

Några glimtar från Solleröns fåbodar

Sollerön intar en särställning som socken, därigenom att den centrala bebyggelsen är förlagd till en ö i Siljan men att den därjämte har ett stort område på fastlandet, 3-4 mil västerut mot Järna sockengräns. Först 1892 fick man en fast broförbindelse mellan ön och Gesunda. Före denna tid var man helt beroende av att använda båt vid sina färder mellan ön och fastlandet, utom då det var vinter och isen var körbar. På 1600-1700 talet kom en klen broförbindelse till över det s. k. Sundet mot Vinäs. Men här kunde man endast komma över vid lågvatten.

Men Soldbyggarna hade sedan urminnes tider lärt sig att färdas över sjön, och de hade lärt sig att bygga båtar för olika behov och ändamål. Den vanliga roddbåten av Sollerötyp fanns ju över allt kring Siljan, och ävenså kyrkbåtar. Men Solleröbon måste dessutom ha en större båt, som han kunde frakta hästar, kor och boskap i till sina fåbodar. För att kunna leda i djuren hade man byggt bryggor av sten på olika ställen utmed stranden. I vackert väder gick det bra, men det var givetvis svårare om det började blåsa och storma. Den kortaste överfarten var väl mellan Levsnäs

och Gesundalandet, och där skall man enligt muntlig berättelse ha använt sig av flottar innan "storbåten" kom till.

På Sollerön har vi tre byanamn med stavelsen — bo: Bråmåbo, Bodarna, Gruddbo, vilket tyder på att dessa byar varit fäbodlar till den centrala bygden på Sollerön. Det är av större intresse i detta sammanhang att veta hur och när våra fäbodlar ute på fastlandet kom till, något som kom att så radikalt förändra livsföringen för befolkningen.

I boken "Gruddbo på Sollerön" har dr John Granlund skrivit en artikel, "Fäbodlag", varav framgår att fäbodarna har mycket gamla anor. Enligt vad en "fäbodrannsaking" 1664 ger vid handen var det vid mitten av 1600-talet bruk på Sollerön att ha två fäbodlar. Ända till fram mot slutet av 1800-talet hade varje gård som regel tre fäbodlar. Som exempel: Åsen, Umsi, Sävsjöbodarna, — Björka, Garberg, Läberg, — Gesunda, Rossberg, Görsjöberg — o. s. v. De närmaste kallades för hembodlar eller åkerfäbodlar, de andra för täkt- eller slogfäbodlar och de längst borta på utskogen för "västerfäbodlar" eller "långfäbodlar." Hela detta fäbodväsen var mycket detaljerat organiserat och det var icke ovanligt att det blev tingssak för även till synes obetydliga överträdelser.

Nu tänker vi oss att vi är med på den första flyttningen på våren. Det är någon gång på 1870-talet, Anna har nyss släppt ut korna som springer halvilda av förtjusning, men snart börjar de samlas kring henne då hon tar en nypa med "slätjan" (såder och salt) ur påsen hon bär kring halsen. Pojken i granngården går efter med en liten vidja, och så bär det av mot sjön. Gårdshunden är också med.

Vid sjöstranden i Bodarna har båten redan dragits ut och står färdig vid stenbryggan. Korna vet redan vad det är frågan om och går i båten, som lägger ut på det glittrande solbelysta vattnet. Med jämna årtag glider båten över sjön, och efter ungefär en halvtimme stöter den mot bryggan i Stamnäs. En härlig överfärd. Anna går före, tar åter lite "slätjan", samtidigt som hon kular lite lågmält. Nu går korna och småkreaturen beskedligt, och efter drygt en timme är hon uppe i den vackra hemfäboden Åsen, med härlig utsikt över Siljan. Alla är glada och belåtna. Det är alltid

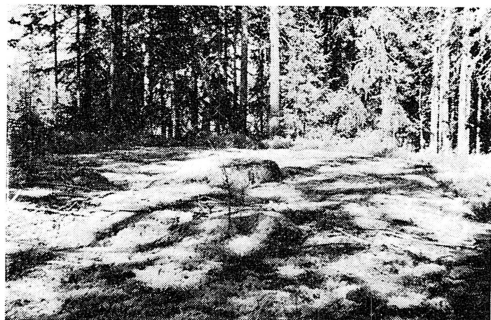
roligt att komma på en annan plats, även om det bara är en fåbod man är van vid. Här är det också andra grannar och delvis annat folk än hemma på bygden. Även korna synas förnöjsamma över flyttningen. Trots arbete och mycket bestyr så är det något särskilt att just uppleva våren inpå den riktiga storskogen med vad det innebär. Här på hemfäboden blir det också mötesplats för ungdom under söndagarna. Ofta är vallkullorna ensamma någon vecka, och ungdomen har alltid varit sig lik. Men här kommer vännen icke i bil, nej, han kommer gående och smyger fram till stallet för att se om selen är borta och om hon är ensam!

Strax före midsommar är det gammal sed att buffra till täkt-fåbodarna, i detta fall Umsi väster om Flenberget. Nu får man både klövja och bära. Hästen lassas på allt som går, och sedan får man ta resten i säck på ryggen. Före går vallkullan med korna. Det är en ljuvlig musik med bjällerklång, locktoner och kulningar. Av gammalt har bufförsvägen gått över det 500 m. höga Flenberget, men nu går man runt berget på södra sidan. Det var Klockar-Lars i Åsen, som kom på den förståndiga idén, som han motiverade så: "Grytfåtånä (upphänget på grytan) e läjk långt uka an röjterupp ä äld lägg an umkull ä." — Nu blänker det av vatten genom skogsbrynet, det är en vacker tjärn, som ligger strax nedanför täkten och som kallas Holmsjön.

I denna fåbod bor man mera kollektivt, vanligen två hushåll om samma stuga. Det är någonting tjuisigt och nytt första gången man som ung ser en sådan fåbod. Den skiljer sig mycket från de egentliga hemfåbodarna. Så gott som vid varje fåbod har det funnits fiskevatten, och här i Umsi var det fint med tjärnen strax invid täkten. Här har ett av de få eldhus stått, som funnits i någon Solleröfåbod, och det står nu på Skansen. Detta torde vara ett bevis för att denna fåbod är mycket gammal.

Men tiden går och det är dags att fara till långfåbodarna eller "Västerfåbudär" såsom det hette på sockenmålet, därför att de låg på västra delen av Solleröskogen. Denna flyttning var väl den största händelsen i Solleröbornas nomadliknande livsföring under sommaren. Flyttningar till dessa fåbodar, 3-4 mil från åkerfåboden, fortsatte på en del håll även sedan vallningen vid den så kallade täktfåboden upphört. Nu bär det alltså iväg till långfå-

*Blästhöl, en sovhol
väster om Gesunda.*

bodarna omkring 15-17 juli, vilket skulle kungöras i kyrkan. I god tid på morgonen gav sig vallkullorna iväg med boskapen. Skogen ekade av locktoner och bjällerklang. Här kan man säga att vägen gick över "berg och djupa dalar." En "bufförsväg" var bred som en landsväg, kantad med grova tallar och torrfuror med inhuggna årtal och initialer. Det gick flera sådana stora "bufförsvägar" över Soldsbogen västerut mot de olika fäbodarna. Denna väg var den södra och gick om Flenarna, Umsi, Råberget och Olattjärnberg. Här delar sig vägen, den största gick mot Läberg m. fl. fäbodar och den andra söderut till Sävsjöbodarna. Det var vanligt att en del karlar for någon dag före och såg till kavelbroar och andra broar samt högg undan vindfällerna m. m. Vallkullorna gick ganska sakta och stannade till ibland medan korna tog sig en mun av det saftiga gräset. Men efter 10-12 timmar var man väl framme i "sommarparadiset", där de svala "fjösen" väntade på korna. Här var det överflöd av gott gräs och friskt vatten. Det kändes skönt när man fått av sig säcken och vilat ut. Så snart det mjölkats dukades det upp för det kollektiva hushållet, och nu stod det ej på förrän stämningen steg. Någon har sagt: "Gubbar blir som unga pojkar när de kommer till långfäbodarna." Det var som en semester för dem — alla bekymmer var lämnade hemma på bygden. Om man skulle berätta om alla skojiga upptåg och episoder som hänt på en långfäbod skulle det bli en diger avhandling. Men det är mycket att bestyra i en fäbod, och så lämnas då fäbodkullorna ensamma under några veckor.

Hemfärden från långfäbodarna bildar väl i stort sett avslutning på sommarens "beteskampanj", som samtidigt har något av högtid

över sig. Det är ej små mängder av fint sovel, som vallkullan framställt och som fördelas mellan de olika hushållen.

Så är man då åter hemma i de egentliga hem- eller åkerfäbodarna, som är ett centrum för hela betesgången och för samtliga fäbodar. Först när man gjort ifrån sig det egentliga höstarbetet, potatisupptagning, tröskning, plöjning m. m. är man färdig att i mitten på september flytta hem till Sollerön, där höstarbetena och skolgången börjar.

VID KVÄLLSBRASAN

Nu tycker man att det skulle vara nog för året med de egentliga "buffringarna" men nej. Omkring allhelgonahelgen i början på november flyttar hela familjen med kreaturen till hemfäbodarna igen. Dels skall man stilla upp en del foder, dels är det många arbeten som skall göras: torka säd och mala, baka, klippa fåren, spinna m. m. Karlarna har skogsarbete och mycket annat. På kvällen stickar kvinnfolken, och karlarna slöjdar i skenet från brasan.

Men just här vid den falnande brasan var det som historierna, berättelserna, och de mystiska legenderna blommade. Just här var det ett "förmedlingsorgan", som ej kan ersättas med vår tids massmedia. Här var det svårt att dra en säker gräns mellan fantasi och verklighet. De som flyttar ut från bygden och som man senare kommer i samspråk med brukar ofta framhålla dessa berättarkvällar om hösten i fäbodarna som något de minns bäst och saknar mest. Strax före jul for man hem till bygden, och därmed är det för året definitivt slut med nomadlivet till nästa vår.

Det nämndes i början att fäbodarna hade gamla anor och att de bl. a. var omnämnda i officiella handlingar i början på 1600-talet. När kom då den första fäboden till? vill man gärna fråga. Sakerligen är bebyggelsen på fastlandet ej lika gammal som på ön, men troligen fanns det fäbodar redan på 1300-talet, när digerdöden rasade i Sverige. Då flydde man till skogs, kanske till en del fäbodar, som redan då fanns, vilket stämmer ganska bra med legenden om Malin och Malibambo.

Även om det finns många obesvarade frågor då det gäller våra fäbodar, är det anmärkningsvärt att det knappast är mer än 80-

100 år sedan det rikt utvecklade fäbodlivet inom Sollerö socken levde och blommade för fullt. Ett liv som bjöd på ständiga förändringar så gott som året om och en livsföring med nästan ren naturahushållning. Man levde vidare i stort sett efter ett program som räckte för hela året, med de olika högtiderna och mässorna enligt almanackan som riktmärken. Man bör dock vara mycket försiktig med att jämföra denna tid med vår egen, därför att livsglädje och förnöjsamhet icke kan mätas med yttre ting. Vi kan dock med glädje och tacksamhet konstatera att våra förfäder, som sedan århundraden tillbaka byggt upp våra fäbodar och långa tider bott där i intim kontakt med naturen, icke förstört miljön, icke förgiftat marken med besprutningar, icke förgiftat luften, icke förorenat vattendragen, icke kalhuggit våra skogar. Vi fick mot- taga ett friskt och dyrbart arv. Är det för mycket begärt att åt- minstone någon fäbod bevaras åt framtiden!

Svenjoan